

SAID AHMADNING OBRAZ YARATISH MAHORATI
(“SAROB” HIKOYASI ASOSIDA)

Quronova Oltinoy Ismat qizi

Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti

Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi.

@quronovaoltinoy@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20075751>

Annotatsiya. O‘zbek adabiyotining ko‘zga ko‘ringan namoyandasi Said Ahmad o‘zining yorqin hikoyalari, inson tabiatini chuqur psixologik mushohadalagani bilan mashhur. Mazkur maqolada Said Ahmadning „Sarob“ hikoyasi va uning mavzusi, syujet o‘ziga xosligi, boshqa badiiy jihatlari haqida xulosalar beriladi. Jumladan, hayot va badiiy haqiqat masalalari to‘g‘risida mulohazalar bildiriladi.

Kalit so‘zlar: lager, xarakter, totalitar rejim, ma‘naviy ikkilanish, “Artek”, “stukachlar”, “qizil imperiya”.

Аннотация. Видный представитель узбекской литературы Said Ahmad известен своими яркими рассказами и глубоким психологическим анализом человеческой природы. В данной статье рассматривается рассказ «Сароб», его тема, своеобразие сюжета и другие художественные особенности. В частности, приводятся размышления о проблемах жизни и художественной истины.

Ключевые слова: лагерь, характер, тоталитарный режим, духовное раздвоение, «Артек», «стукачи», «красная империя».

Annotation. The prominent representative of Uzbek literature Said Ahmad is well known for his vivid short stories and deep psychological insight into human nature. This article analyzes the story “Sarob”, its theme, the uniqueness of its plot, and other artistic features. In particular, it presents reflections on the issues of life and artistic truth.

Keywords: camp, character, totalitarian regime, spiritual duality, “Artek”, “informers”, “red empire”.

KIRISH. “Sarob”ning markaziy mavzusiz olim tuzumlar davrida inson ruhining bardoshidir. Said Ahmad mehnat lageridagi og‘ir haqiqatlarni mahbuslarning ichki hayoti bilan yonma-yon qo‘yadi, ayniqsa, ularning xotiralari va intilishlariga e‘tibor qaratadi. Said Ahmadning mehnat lagerlari tasviri keskin va tinimsiz. U mahbuslarga yetkazilgan jismoniy va ruhiy azoblarni batafsil yoritadi va shu orqali totalitar tuzumni qoralaydi.

Hikoyada asosan, siyosiy ta‘qiblarning bema‘niligini va hokimyatning o‘zboshimchaligini ta‘kidlaydi. “Sarob” hikoyasida totalitar tuzum davridagi axloqiy tamoyillar va og‘ir hayot haqiqatlari o‘rtasidagi murakkab bog‘liqliklarni yoritadi.

Yozuvchi o‘zining nozik xarakterlari va murakkab syujet orqali to‘g‘ri va noto‘g‘ri munosabatlar o‘rtasidagi noaniq chegaralarni o‘rganib, odamlarning ekstremal sharoitlarda axloqiy dilemmalarni qanday boshqarishinik o‘rsatadi.

Dastavval, hikoya sarlavhasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, hikoyaga qo‘yilgan nom yozuvchi aytmoqchi bo‘lgan tasvirlanayotgan badiiy voqelikka mos.

Afsonaviy SSSR davlati va'da qilgan farovonlik aslida "sarob" bo'lib chiqqani hikoyaning asosiy g'oyaviy mavzu ko'lamini ochib beradi. Hikoyaning butun g'oyasini ochib berishda epigraf ham munosib o'rin egallaydi: "Ota qarg'ishi misoli o'q – u oxiratda emas, shu dunyoning o'zida nishonga tegadi". Ya'ni hikoyada otani norizo qilgan, undan voz kechgan oqpadar o'g'il fojiasi tasvirlangan. Darhaqiqat, otani ulug'lash, uning nafratiga qolishi lohiy kitoblarda ham qoralanadi.

Asli hayotda ham padarni norizo qilishning natijasi xayrli bo'lmasligi haqiqat ekanligi tasvirlanadi.

Hikoyada qahramonlar o'ziga xosligini ta'minlashda xotira motividan foydalaniladi.

Jumladan, bosh qahramonning bir paytlar mashhur odam, hozir qotib qolgan mahbus Kimsanboy haqidagi xotirasi tizimli zulm natijasida sodir bo'lgan fojiali o'zgarishlar tilga olinadi.

Qahramonning umidsizlik hissini tushunishida bu xotira (esdalik) hissi muhimdir. Muallif obrazlari ko'p qirrali bo'lib, inson tabiatining turli tomonlari o'z murakkabliklari bilan to'la yoritib beriladi.

Mehnat lagerida "rassom" bo'lib ishlayotgan ismi oshkor etilmagan qahramon hikoyaning axloqiy ustunidir. Uning nigohi bilan biz lager hayotining shafqatsiz haqiqatlari bilan, inson qadrini asrab-avaylashning nozik harakatlari bilan tanishamiz. Kimsanboy haqidagi qahramonlikdan ko'ngli qolgan siymoga aylanib borayotgan uning umid va umidsizlik bilan kurashayotganini aks ettiradi. Kimsanboyning xarakteri qarama-qarshilikdagi tadqiqotidir.

Dastlab, ushbu qahramon siymo sifatida tasvirlangan uning sekin-asta axloqiy tanazzulga uchrashi sovet tuzumining makkor oqibatlarini ochib beradi. Said Ahmad Kimsanboydan xiyonat, aybdorlik hissi va najot mavzularini o'rganishda foydalanadi, aynan mana shu ushbu hikoyaning asosiy yo'nalishini ko'rsatadi. Mehnat lageridagi rassom sifatida qahramon o'z san'atidan xotiralarini saqlab qolish va atrofdagi insoniy kuchlarga qarshi o'zligini namoyon etishda foydalanadi. Uning o'z hunariga sodiqligi rejimning individuallikni yo'q qilishga urinishlariga qarshi axloqiy pozitsiyani ifodalaydi. Biroq, bu majburiyat uni lager ma'murlari bilan ziddiyatga olib keladi va uni qarshilik, itoatkorlik o'rtasidagi xiyonatkor yo'ldan borishga majbur qiladi.

Hikoya davomida qahramon mahbuslarning insoniyligini aks ettiruvchi sahnalarni yashirincha chizish kabi nozik bo'ysunuvchi harakatlar bilan shug'ullanadi. Bu xatti-harakatlar qarshilik ko'rsatish shakli bo'lib xizmat qiladi, shu bilan birga ular uni qattiq jazolanish xavfiga ham qo'yadi. Aksincha, u o'zining va boshqa mahkumlarning omon qolishini ta'minlash uchun o'z tamoyillarini murosaga keltirishi kerak bo'lgan paytlar bor. Said Ahmad bu misollardan lagerdagi hayotning axloqiy murakkabligini ta'kidlash uchun foydalanadi va bu yerda aniq tanlov ko'pincha imkonsizdir.

Qahramon va Kimsanboy kabi qahramonlar kamchiliklari va murosalariga qaramay, insoniyligini saqlab qolish uchun tinimsiz kurashadi. Bu kurashda kengroq insoniy holatni aks ettiradi. Bunda axloqiy ravshanlik ko'pincha qiyin bo'ladi, lekin o'z qadriyatlarini qo'llab-quvvatlashga intilish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Hikoyada yozuvchi obrazni hatto kichik detallar yordamida ham ochib bera olgan. Olimjon (ota) obrazini olaylik; "Kechalari yettinchi lampa yorug'ida tong otguncha mutolaa qilar edi".

Yozuvchi Olimjonning shajarasining shahrisabzlik barloslardan Mirzo Abduqodir Bedilga borib taqalishini qayd etadiki, bu bilan uning naqadar ziyoli ekanligidan o'quvchini voqif etadi.

Sanoqlik ishilar bilangina o‘tkaziladigan “Bedilxonlik” kechalariga bosh-qoshbo‘lishi ham juda noyob xususiyat hisoblanadi.

Hikoyada Olimjon domlaning ismiga yarasha zukkoligi “*G‘amlarim shunchalik ko‘pki, tuyaning ustiga ortsam, zindonga tashlangan kofirlar ozod bo‘ladi*” deb boshlanuvchi rivoyat talqinida ham yorqin ochib berilgan. Asarda soxta vatanparvarlik, Stalin, Kalinin kabi siyosiy jallodlarning manfur qiyofalari eslab o‘tilgan tasvirlar ishonarli qilib tasvirlangan. Kechagi moziy haqiqatlarini bilgan kishi ham, bilmagan kishi ham qiziqib o‘qiydigan hikoya.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, “Sarob” hikoyasi kuchli ijtimoy-siyosiy tanqid bilan chuqur psixologik mushohadalarni uyg‘unlashtirgan hikoyachilik san’atining mohir namunasidir. Said Ahmadning xarakter taraqqiyoti va hikoya yozish texnikasi chidamliligi, o‘zlik va axloqiy murakkablik kabi universal mavzular bilan yo‘g‘rilgan hikoyadir.

Ushbu hikoya orqali bizga insonning tazyiq ostidagi holatini yoritish bilan birgalikda, inson ruhining mustahkamligini ham tasdiqlaydi. “Sarob” hikoyasidagi ma’naviy noaniqlik totalitarizm davridagi insoniyat tajribasini o‘rganish uchun kuchli obyektiv asos vazifasini bajaradi va o‘qirmanni esa, zulmkor tizimlarning shaxsiy axloqqa ta’sirini ko‘rib chiqishga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Said Ahmad. Qorako‘z Majnun: hikoyalar. Toshkent, “Sano-standart” nashriyoti, 2024
2. Qodirova Munajatxon Ismoilovna. Said Ahmadning “Sarob” hikoyasining struktural tahlili.
3. www.kh-davron.uz
4. www.ziyo.uz